

Bæredygtig lokal udviklingsplan for **Brunsnæs, Iller og Bushholm**

fra Hverdagsmål til Verdensmål

Bæredygtig lokal udviklingsplan for **Brunsnæs, Iller og Busholm**

Indledning

Denne udviklingsplan er en opfølgning af en udviklingsplan, der blev udarbejdet for området i 2014, men som er blevet overhalet af udviklingen og nu fremstår som forældet. Landsbylauget her derfor forsøgt med hjælp fra Landdistriktskoordinatoren fra Sønderborg Kommune at udarbejde en ny udviklingsplan i henhold til FN's Verdenmål for Bæredygtig Udvikling.

VERDENSMÅL for bæredygtig udvikling

Områdets historie

De tre landsbyer Brunsnæs, Iller og Busholm ligger på Broagerland ud mod Flensborg Fjord. Området er kendetegnet af en smuk kystlinie med strand, natur men også kultur. Gendarmstien går igennem området, og det besøges af turister, som bor i sommerhusene langs kysten.

I området findes der leraflejring fra istiden, som førte til en drifting production af tegl i perioden fra ca. 1730 til 1968. Der var i området 7-8 teglværker, af hvilke der nu kun står Cathrinesminde tilbage som museum.

På fjorden var der førhen en livlig trafik af både, der hentede tegl. Der var også et antal fiskere,

og der var en populær færgefart først mellem Holnæs og Brunsnæs, som senere blev afløst af en regular færge mellem Flensborg og Sønderborg, hvor Brunsnæs var et stop på vejen. Brunsnæs var også anløbshavn for skibe med gods og varer til og fra Broagerland mellem 1890 og 1914.

Al denne aktivitet på vandet gav næring til noget bådebygningsindustri. I Busholm blev der i perioden 1866 til 1914 bygget 288 både.

Siden udflytningen af gårde fra Broager til Iller, Busholm og Brunsnæs i 1773-75 har der været landbrugsejendomme i området. Nogle af disse er i dag nedlagt, men der er stadig et antal aktive landbrugsejendomme i området.

Bæredygtig lokal udviklingsplan for **Brunsnæs, Iller og Busholm**

Der var i en kort periode fra 1776 til 1780 en skole i Brunsnæs. Men da den første skole i Iller blev grundlagt i 1780 blev eleverne fra Brunsnæs overflyttet dertil. Den gamle skole blev erstattet af en ny skole i Iller i 1912, der dog blev lukket i 1974 efter 200 års virke.

Der har selvfølgelig også været butikker i området gennem årene. På Illervej var der en kro og købmandshandel, som senere blev en filial af Brugsen i Broager, og dernæst en selvstændig købmandsforretning, som blev drevet indtil 1974. På Slotsvej i Iller var der i mange år en bagerforretning, som dog også måtte lukke i 1970-erne. Også i Brunsnæs var der indtil 1950-erne en købmandsforretning.

I dag er der ingen forretninger i området. Der var indtil for få år siden en kro med værelsesudlejning i Brunsnæs. Den er nu nedlagt og fungerer som sommerhus for store grupper. Man kan dog i sommerperioden købe en ta-selv is på Engen.

Bæredygtig lokal udviklingsplan for

Brunsnæs, Iller og Busholm

Hvad sætter vi pris på i BIB

Vi er glade for at bo smukt og naturskønt. Vi nyder strandlivet, vandlivet, og det faktum at vi selv om vi bor ude på landet, ikke har langt til hverken forretninger, skoler, og kultur. Vi har frisk luft, stjernehimmel, og sætter pris på naturen og det gode naboskab. Vi deler gerne vores goder med turister, såfremt der er balance i regnskabet.

Vi sætter stor pris på, at vi har museet og kulturinstitutionen Cathrinesminde i området, og vi er glade for at kunne tage cykelfærgen til Tyskland om sommeren. Vi nyder også at kunne gå ture på den naturskønne Gendarmsti.

Velkommen til Brunsnæs, Iller og Busholm!

11.1

Adgang til egnede boliger

Er der egnede boliger til alle? Fx ældreboliger
Står der tomme huse? - kan man få solgt sit hus?
Er der byggegrunde? – ligger de det rigtige sted?
Er der grøn fjernvarme eller anden grøn energi?
Er der den nødvendige klimatilpasning?

Hvad kan gøres bedre?
Argumenter!
Hvad er effekten?

Helårshuse og sommerhuse

Hvor der i Iller og Busholm findes en blanding af villaer og igangværende og nedlagte landbrugsejendomme, er der i Brunsnæs flest sommerhuse. Der er dog også et lille antal helårshuse, og der er sommerhuse, der er beboet af pensionister hele året.

Generelt er bygningsmassen i området i rigtig god stand. Der er dog et par enkelte undtagelser.

Der er meget få ejendomme til salg i området. Under corona nedlukningen var der stor efterspørgsel af sommerboliger, og de ejendomme, der havde ligget i et stykke tid, blev også solgt. Af byggegrunde er der en enkelt til salg.

Der er et igangværende ønske fra en lodsejer om at udstykke en mark til sommerhuse. I øjeblikket er det ifølge lokalplanen ikke muligt, da kvoten for sommerhusgrunde i Sønderborg Kommune er reserveret til det planlagte resort på Nordals.

Der er endnu ikke adgang til fjernvarme for boligerne i området. Mange boliger er derfor opvarmet med varmepumper, solenergi og traditional opvarmning såsom olie og el.

Fremtidens boliger

Under corona nedlukningen skete der en søgning fra by til land, hvilket er en tendens der ser ud til fortsætte. Mange har fundet glæden ved at arbejde hjemmefra, og erhvervslivet imødekommer i stor grad dette ønske, da der kan spares kontorareal. Det betyder også, at arbejdskraften ikke længere behøver at bo i kort afstand til arbejdspladsen, men kan slå sig ned på det idylliske Broagerland. Hertil kommer også en influx af tyske statsborgere, der søger bolig i Region Syddjyllands sydligste kommuner. Alt andet lige vil det betyde et øget pres på boligmarkedet og en stigning af boligpriserne i området.

Opvarmning fremover

Der er i Sønderborg Kommune et generelt ønske om at flere husstande bliver tilknyttet fjernvarmesystemet. Der er dog også nogle forsøgsordninger i gang med andre fælles initiativer, f.eks. at flere huse går sammen om et privat varmepumpesystem. Dette er nok noget, vi kommer til at se mere til – også i vores område.

Bestyrelsen holder sig løbende orienteret om udviklingen på bolig og opvarmningsområdet.

11.2

Adgang til bæredygtig transport

Er der adgang til offentlig transport?
Er der mulighed for at lade elbiler op?
Hvordan er trafikikkerheden? - gadelyset?
Er der cykelstier?

Hvad kan gøres bedre?
Argumenter!
Hvad er effekten?

Trafikforhold og transport

Vejnet

Vejnettet i området er slidt og fremstår med huller og mange lapninger af vejbelægningen. Der er mange smalle veje hvilket gør færdslen farlig for fodgængere og cyklister. På nogle veje er det vanskeligt for modkørende bilister at passere hinanden, og besværligt for lastbiler og autocampere overhovedet at færdes.

Offentlig transport

Der er en offentlig buslinje, som mest bruges af skolebørn til og fra Broager Skole. Ved vejarbejde i området kan bussen ikke køre. Ved stranden i Brunsnæs forefindes et stoppested for flexbussen.

Cykelfærgen

I turistsæsonen sejler der en cykelfærg til Tyskland med anlæg i Brunsnæs.

Gendarmstien

Området har hele året rundt, men specielt i sommerperioden, et stort antal vandrere.

Trafik

Hvor der om vinteren ikke er ret megen trafik i området, ses der en del flere trafikanter i sommerperioden. Det gælder både personbiler, autocampere, cyklister og vandrere.

Forslag til forbedringer

Belægningen på vejene bør fornyes. Da der ikke forefindes eller ønskes gadelys, bør der for at forbedre trafiksikkerheden laves hvide midterstriber hele vejen fra Broager til Brunsnæs. Desuden ønsker vi en cykelsti til Broager, der også kan bruges af fodgængere. I Brunsnæs og ved Illerstrandvej bør fartbegrænsningen reduceres fra nu 40 km/t til 30, evt. med fartdæmpere, og skiltningen skal forbedres. Da der er en del hensynsløse cyklister på en del af Gendarmstien, der er uegnet til cykling, bør der sættes skiltning op, der forbyder dette. Cykelfærgen bør skiftes ud med en el-dreven færge. Der bør opføres offentlige el-ladestander i området, og der bør laves en parkeringsplads for autocampere, for eksempel ved Cathrinesminde. Endvidere ønsker vi også en ladestander til el-cykler ved cykelfærgen. Flexbussen bør også kunne bruges af udenlandske gæster.

Landsbylaugets bestyrelse med forstærkning af Mariann Degn Simonsen tager kontakt til kommunen vedrørende ovenstående. *Tidshorizont: Løbende.*

11.3

Inkluderende byudvikling

Hvor stor afstand er der til lægehus, plejehjem, behandlingstilbud?
Hvor stor afstand er der til dagpleje, børnehave, skole og indkøb?
Er der noget, der kan gøres bedre i lokalsamfundet?

Hvad kan gøres bedre?
Argumenter!
Hvad er effekten?

Vandkantslandsbyerne

Brunsnæs, Iller og Busholm ligger på det naturskønne Broagerland ud imod Flensborg Fjord med udsigt mod Holnæs, Rinkenæs, Gråsten, Egernsund og Rendbjerg. Denne beliggenhed er ikke kun højt værdsat af lokalbefolkningen og sommerhusejerne, men også af besøgende turister. Ud over et ta-selv-is salgssted ved stranden i Brunsnæs, er der ingen forretninger eller restauranter. Der er dog kun 3,5 km til Broager, hvor der forefindes, skole, børnehaver, bibliotek, pizzeria, indkøbsmuligheder samt lægehus og tandlægeklinik. I Broager er der også liberale erhverv.

I Brunsnæs ligger Strandhjem, som er et socialpsykiatrisk botilbud for voksne sindslidende. Strandhjem fungerer rigtig godt i lokalmiljøet.

Det nærmeste sygehus findes i Sønderborg, og her forefindes også kulturelle tilbud samt et stort udvalg af forretninger.

Hvad mangler vi i lokalsamfundet?

Der var tidligere en populær kro i Brunsnæs, som nu er blevet et udlejningssommerhus for større grupper. Den er savnet. Det ville være rart at have et spisested i området, både for turister men også et sted, hvor lokalbefolkningen kunne mødes uformelt over lidt mad og drikke.

For at kunne bo i området kræves en bil, da den offentlige trafik primært er fokuseret på skolebørnene. Dette betyder, at det for ældre, der ikke længere kan køre bil, er meget svært at blive boende ind i den sene alderdom. En udbygning af den eksisterende offentlige transport ville være en mulig løsning på dette. Der er et ønske om at få installeret hjertestartere på et offentligt tilgængeligt område i Iller, Busholm og Brunsnæs, sammen med et kursus i brugen af en hjertestarter.

Bestyrelsen undersøger ved kommunen og Trygfonden muligheden for at få opsat en eller flere hjertestartere i BIB's område. Tidshorizont: Inden for 1-2 år.

11.4

Kultur- og naturarv

Hvilke tilbud er der i fritiden?

Hvilke foreninger og frivillige sociale tiltag?

Hvilke stedbundne ressourcer fx strand og skov?

Hvilke historiske ressourcer fx slotte og historiske bygninger?

Hvad kan gøres bedre?

Argumenter!

Hvad er effekten?

Teglværk, strand, gendarmsti og tjørn

Langs med kysten i BIB's område har der siden 1700-tallet ligget 7-8 teglværk. Af disse er kun Cathrinesminde bevaret som et historisk monument og museum under Museum Sønderjylland. Cathrinesminde var aktivt teglværk mellem 1732 og 1968. Landsbylaugene på Broagerland deltager hvert år i juli måned i "Det Levende Teglværk", hvor aktører i historiske dragter viser, hvordan man levede og arbejdede på og omkring teglværket omkring år 1900. Cathrinesminde er også genstand for kulturelle arrangementer, såsom kunstudstillinger, koncerter og foredrag. Ydermere kan man leje lokale til mødevirksomhed.

Strandområdet er populært og besøgt af både lokalbefolkning, turister og et rigt fugleliv. I sommerhalvåret bliver der badet, fisket og sejlet på vandet. Broager Vig ved Cathrinesminde er populær for windsurfere og kitesurfere.

Gendarmstien langs med vandet oplever i disse år en stigende popularitet, Under corona nedlukningen blev det populært at vandre, og den tendens ser ud til at fortsætte. Ved Brunsnæs findes en shelterplads, hvor vandrere kan overnatte. Der er også overnatningsmuligheder ved Iller Strand på Iller Slot B&B.

I Brunsnæs var der indtil 1999 på marken ved siden af skoven ved Klør-Fire en gammel fredet tjørn som efter sigende stammede fra Erik af Pommerns tid (1412-1439). Under denne tjørn var der en udsigtsbænk med en enestående udsigt over Holnæs til Danmark på den anden side. Tjørnen er nu affredet.

Hvad mangler vi?

Indtil 31.12.2021 var der ved stranden i Brunsnæs offentlige toiletter til brug for besøgende på stranden, gendarmstien og shelterpladsen. Der er hårdt brug for nye toiletter, især i turistsæsonen. Kommunen har bevilget et beløb til installering af nye toiletter men arbejdet er endnu ikke påbegyndt. Shelterpladsen ligger 600 m fra stedet, hvor de nye toiletter skal installeres, hvilket ikke er hensigtsmæssigt. Der bør derfor også som minimum opføres et muldtoilet ved shelterpladsen.

Indtil de nye toiletter er installeret, sætter kommunen toiletvogne op. Dialogen med kommunen viser også, at de er positive overfor et muldtoilet ved shelterpladsen, selv om der i skrivende stund ikke er lavet nogen afgørelse på dette punkt. Bestyrelsen følger denne sag. *Tidshorisont: Igangværende.*

Langs med Gendarmstien, og i særdeleshed også på shelterpladsen er der et ønske om at gøre drikkevand tilgængeligt til vandrere.

Ved Brunsnæs tag-selv is planlægger Jørgen Horne at installere drikkevandsforsyning til turisterne. *Tidshorisont: 1-2 år.*

På grunden Iller Strandvej 28 findes resterne af en landing, som blev brugt til at udskibe tegl fra det tidligere Jessen's Teglværk. Der fandtes oprindeligt tre af den type landinger, og dette er den sidste, der er tilbage. For at den ikke også skal forsvinde, er der et ønske om at frede landingen.

Jørn Müller undersøger mulighederne for en eventuel fredning af landingen. *Tidshorisont: Snarest muligt, da grunden er til salg.*

Der bør genopsættes en udsigtsbænk på det område, hvor den gamle tjørn stod. Der skal også genopsættes et skilt med historien om den gamle tjørn. Eventuelt kan der plantes en ny tjørn. Det blev forsøgt efter at den gamle tjørn døde, men den nye tjørn gik desværre ud i en meget tør sommer.

Ejeren af grunden er ikke interesseret i dette. Bænken kan eventuelt blive placeret et andet sted. Bestyrelsen evt. i samarbejde med Grundejerforeningen undersøger alternativ placering af bænk. *Tidshorisont: Snarest belejligt.*

Det foreslås at der både langs Gendarmstien, men også andre steder, hvor det kan være relevant, laves skilte med QR-koder som fortæller historien om det man ser. F.eks. er der mange steder i landskabet spor efter teglværksindustrien. Eller det kan være en forklaring om de fugle, der bebor eller besøger området. Det foreslås, at der tages kontakt til Turistforeningen om dette. *Tidshorisont: 1-2 år.*

11.7

Adgang til grønne og offentlige rum

Hvilke samspil er der til andre byer og lokalesamfund?
Hvilke ressourcer har vi?
Hvad prioriterer vi?

Hvad kan gøres bedre?
Argumenter!
Hvad er effekten?

Man mødes i naturen

I vores område er vi omringet af skøn natur. Den deler vi med endagsturister, og turister, der bebor sommerhusene. Ved områdets mest besøgte strand i Brunsnæs forefindes en parkeringsplads til personbiler. Der er ved stranden også nogle bord-bænkesæt, både til personer, der venter på cykelfærgen, og til personer, der bare vil hvile sig eller nyde en medbragt madpakke.

Strandene i området er velbesøgte af badegæster i sommerhalvåret. Om vinteren er det mest folk, der går tur langs strandene, men der ses også en del vinterbadere.

Den populære Gendarmsti går gennem området, men der findes en del andre stier, som man kan vandre på i området. Mange af disse stier er ikke tilgængelige for kørestolsbrugere eller for personer, der er dårligt gående. I våde perioder kan nogle af disse stier også være svært tilgængelige for almindeligt gående personer.

Ved Brunsnæs findes en ophalingsplads for småbåde. Der sejles og fiskes på fjorden.

Shelterpladsen bliver brugt næsten året rundt både af vandrere på Gendarmstien og andre, der kommer tilkørende i bil.

Hvad har vi på ønskelisten?

Anløbsbroen for cykelfærgen trænger til at blive udbedret.

Dette er en sag for ejeren af broen. Cykelfærgens venner er bedst placeret til at tage denne sag op. *Tidshorisont: snarest muligt.*

Der er også fremkommet et ønske om en badebro ved Guldgruben, dvs. ved stranden i Brunsnæs. Alternativt kunne man sætte en stige op fra den eksisterende bro, hvor cykelfærgen anlægges. Skiltet der viser badning forbudt fra denne bro kunne udskiftes med et skilt, hvorpå der står: "Badning fra broen på eget ansvar". *Tidshorisont: 1-5 år,*

Eventuelt kunne man også lave en tømmerflåde. En ny badebro og en tømmerflåde vil kræve diverse tilladelser, før de kan bygges og har i øjeblikket en lav prioritet. *Tidshorisont: 1-8 år*

Til fordel for børnene der bor i eller besøger Brunsnæs, er der også et ønske om at lave en (natur) legeplads. Daniel Veng undersøger mulighederne for dette: *Tidshorisont: 1-2 år.*

Et overdækket bord-bænkesæt ved Sandkullen er også på ønskelisten, ligesom ideen om at opføre gendarm læskure langs med gendarmstien er det. Bestyrelsen undersøger muligheden om et overdækket bord-bænkesæt, medens gendarme læskure langs med gendarmstien er en lav prioritet. *Tidshorisont 1-8 år.*

11.8

Udviklingsplan i by, opland og landdistrikter

Hvilke samspil er der til andre byer og lokalesamfund?
Hvilke ressourcer har vi?
Hvad prioriterer vi?

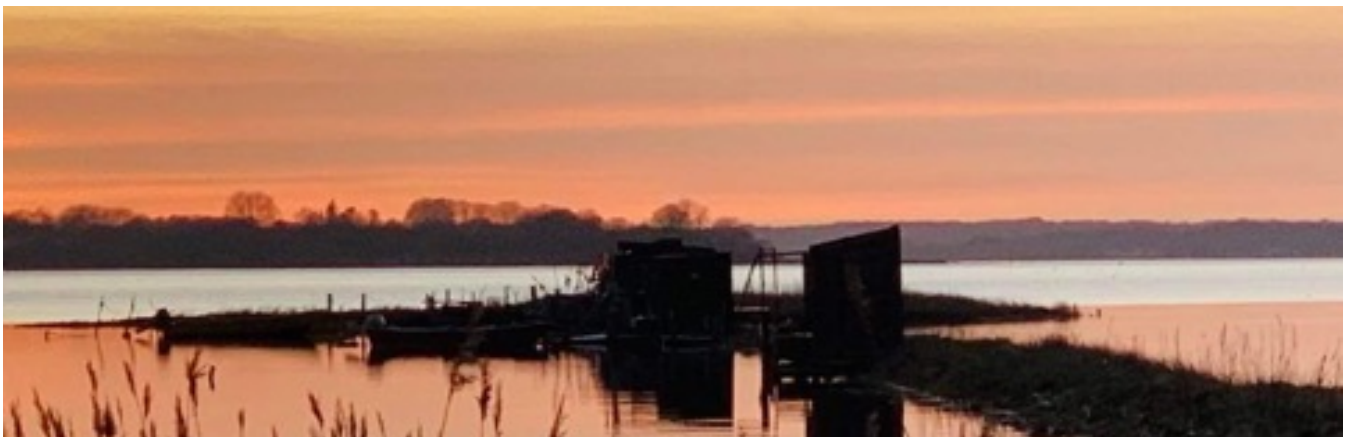
Hvad kan gøres bedre?
Argumenter!
Hvad er effekten?

Brunsnæs, Iller og Busholm – et smørhul på Broagerland

Beboerne i Brunsnæs, Iller og Busholm er glade for at bo i området. Her findes det gode naboskab, hvor man hjælper hinanden og går sammen om at løfte i fælleskab. Vi er stolte af vores område. Her kan vi se stjernerne om natten og høre fuglesangen og bølgenes skvulpen. Vi er dog ikke længere væk fra et byområde, end at en indkøbstur til Broager kan gøres på en cykel. Og tager vi bilen kan Gråsten og Sønderborg let nås indenfor kort tid. Postnummeret siger Broager, og der er også en general følelse af, at man hører til Broager. Det er der, man går til lægen, og der børnene går i skole, og det er der mange fritidsaktiviteter ligger, både i sportshallen og på Broagerhus.

Men vi bor også på Broagerland. Vi arbejder sammen med de andre Landsbylaug på Broagerland i forbindelse med forskellige arrangementer, såsom affaldsindsamling. At Broagerland i 2021 var i finalen som Årets Landsby i Danmark er også et udslag af, at man arbejder sammen på Broagerland.

Hvad sker der fremover?

Der har været et ønske om at bygge flere sommerhuse i Brunsnæs. I øjeblikket synes det dog ikke at være en mulighed, da kvoterne for sommerhuse i Sønderborg Kommune vil blive opbrugt af planlagte sommerhuse på Nordals. Lokalbefolkningen i Brunsnæs er generelt imod en udbygning af sommerhusene på det ønskede areal, da det vil fjerne et populært udsigtsområde over Holnæs til Danmark på den anden side af Tyskland.

Vi ønsker ikke en større udbygning af turismen i området. Det kan naturen ikke bære med de faciliteter, der forefindes i øjeblikket.

Hvad vi dog gerne vil have er en beskyttelse og vedligehold af det, der findes i øjeblikket. Vi vil gerne have bedre veje, offentlige toiletter og vand til strandgæsterne og vandrerne. Vi vil også gerne have en sikring af kysterne, både hvad angår sandflugt, men også beskyttelse mod oversvømmelse.

Torben Thomsen undersøger mulighederne for yderligere kystsikring af vejene langs Fjorden.
Tidshorisont: løbende.

Bæredygtig lokal udviklingsplan for

Brunsnæs, Iller og Busholm

BIB.landsbylaug

Se mere på www.bib.landsbylaug.dk